

Osmnáct století Izraele

MICHAEL
KRUPP

Od zániku Chrámu
do počátků sionismu

Osmnáct století Izraele

Od zániku Chrámu do počátků sionismu

MICHAEL KRUPP

Nakladatelství P3K
Společnost křesťanů a Židů

Praha 2010

Knížka byla vydána s laskavou podporou Daniela J. Kratkeho.

S ohledem na původní text i přání autora jsou přepisy, odkazy a citace převzaty z Českého ekumenického překladu Bible.

Ilustrace:

str. 2 – Židovští zajatci a poklady z Chrámu – detail z Titova vítězného oblouku v Římě

str. 6 – Menora – sedmiramenný svícen – kresba na motivy z Titova vítězného oblouku

str. 9 – Jeruzalém – idealizovaná představa starověkého města – dřevoryt z 15. století

str. 10 – Zničení druhého Chrámu – malba z 19. století (Francesco Hayez)

str. 127 – Jeruzalém – panorama města – dřevoryt

str. 128 – Židé u Zdi nářků (Západní zdi) – poslední čtvrtina 19. století

© Michael Krupp, 2010

© Nakladatelství P3K, 2010, 2011

© Společnost křesťanů a Židů, 2010

Translation © Ruth J. Weiniger, 2010

ISBN 978-80-87186-05-3 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-87186-08-4 (e-kniha pdf)

Obsah

Předmluva / 7

ÚVOD Tisíc let Izraele v zemi Kanaan / 11

ZA VLÁDY ŘÍMANŮ A BYZANTINCŮ

Judea před zničením Chrámu / 15

Velké povstání proti Římu / 21

Katastrofa zničení Chrámu v názorech rabínů / 28

Období mezi povstáními / 31

Povstání Bar Kochby / 35

Uzavření Mišny a konec římské nadvlády / 41

Křesťanská nadvláda do zrušení židovského patriarchátu / 45

Talmud a další rabínská literatura / 49

Konec křesťanské nadvlády a dobytí země Peršany / 52

ARABOVÉ, KŘIŽÁCI A MAMLÚCI

Pod muslimskou nadvládou / 57

Židovské sebezpetí pod arabskou nadvládou / 62

Úpadek židovstva během křížových výprav / 71

Mamlúcká nadvláda / 80

OSMANSKÁ NADVLÁDA

Poměry v Jeruzalémě a malých obcích / 89

Zlatý věk Safedu – centra židovského světa / 94

Úpadek a mesiášské zmatky – 17. století / 102

Přetrvání a obnova – 18. století / 109

Na cestě k židovskému státu – 19. století / 116

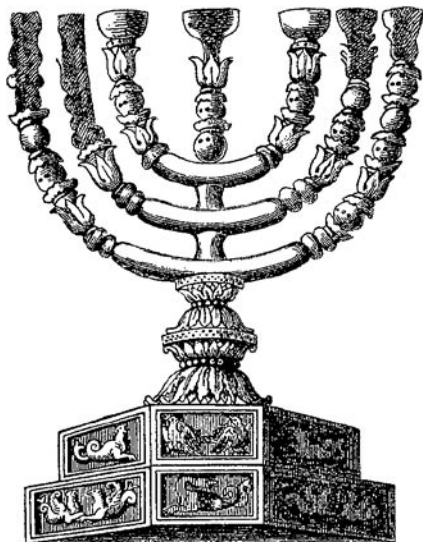
EPILOG Od sionistické vášně k židovskému státu / 125

Doslov / 129

Chronologický přehled / 131

Seznam citované literatury / 134

Rejstřík / 135

Předmluva

Ceněné dílo Martina Notha, *Dějiny Izraele*, z něhož se učili všichni němečtí teologové, a které je známo daleko za hranicemi Německa, končí zánikem Chrámu a následujícím Velkým povstáním Židů proti římské nadvládě:

Pravděpodobně nyní zaměnila provincie své dosavadní jméno Judea za nové jméno Palestina, které měla nadále nést a které pocházelo ze staršího označení přímoří jako „Země Filištínů“. Neboť jméno provincie nemělo v budoucnu vzbuzovat ani náznakem dojem, že ještě existuje nějaká „země Židů“. Tak se potomci starého Izraele stali ve své někdejší zemi cizinci, jako jimi byli v diaspoře. Jejich svaté město pro ně bylo uzavřeno. Tak skončila hrůzná dohra dějin Izraele. (Noth, s. 406)

Velký německý starozákoník zde podlehl křesťanské fixní ideji, že zavržení Krista znamenalo konec židovských dějin. Zničením Chrámu a povstáním Bar Kochby však neskončily dějiny Izraele jako takového, ani dějiny Izraele v jeho vlastní zemi. Ještě po staletí v ní Židé tvořili většinu obyvatelstva. Židovská většina zmizela, až když v byzantské době zvítězilo křesťanství a stalo se státním náboženstvím, když zesílilo pronásledování a vyhánění Židů a jejich násilné obracení na křesťanskou víru se stalo normou. Země však přesto zůstala ústředním bodem Židů celého světa. Židé ze své země nikdy nebyli vyhnáni docela, a to ani za nejhlubšího úpadku, v době křížových výprav. V odlehlých oblastech některých galilejských vesnic se vyskytovali Židé, kteří Zemi Izrael nikdy neopustili, kteří nikdy neodešli do exilu.

Tato kniha popisuje zápas Židů za setrvání ve své zemi. Zdůrazňuje, kolik obětí jim stálo za to, zůstat v zemi otců a matek, a zvláště pak v Jeruzalémě. Země Izrael nikdy nepřestala být pro Židy zvláštní, vlastní zemí. Tato touha se udržela po všechny generace a každá generace byla připravena na sebe vzít velké oběti, aby ve své zemi zachovala alespoň zbytek lidu.

Vedle pojmu *Země Izrael* se v knize používá i běžné jméno *Palestina*. *Země Izrael* je židovský název označující území, na němž židovský lid žil v době svého největšího rozmachu. V přísném slova smyslu je *Země Izrael* náboženskoprávní pojem a popisuje oblast, v níž se musí dodržovat biblická ustanovení o zemi jako milosrdné léto, desátek z plodů a dávky pro chudé. Pojem *Palestina*, *Země Filištínů* je, jak si výše citovaný starozákoník správně povšimnul, římská nadávka. Pro označení země se tyto názvy užívaly v době anglického mandátu, kdy země na oficiálních dokumentech nesla zdvojené jméno *Palestina*, *Země Izrael*. Toto území nemělo od pádu židovské samostatnosti v římské době do začátku anglického mandátu politickou samostatnost, s výjimkou stoletého trvání křižáckého Království Jeruzalémského. Vždy bylo součástí většího celku a navíc bylo rozděleno na několik různých oblastí, podřízených různým správním centrům. Užití pojmu *Palestina* je tedy většinou anachronismem a ústupkem běžným jazykovým zvyklostem. Jestliže používám pojem *Země Izrael*, pak proto, abych zdůraznil, že pro Židy tato země nikdy neztratila svou jednotu a svůj náboženský i existenční význam.

Na závěr chci poděkovat všem, kteří mi pomáhali při psaní této knihy, jmenovitě své ženě Danièle a paní Astrid Fiehland van der Vegt za kritické čtení rukopisu.

Michael Krupp

HIEROSOLIMA

Úvod

Tisíc let Izraele v zemi Kenaan

Země, kterou přicházíš obsadit, není totiž jako země egyptská, z níž jste vyšli, kterou jsi oséval semenem a zavlažoval šlapáním čerpadla jako zelenářskou zahradu. Země, do níž táhnete, a kterou máte obsadit, je země hor a plání. Pije vodu z nebeského deště. Je to země, o níž Hospodin, tvůj Bůh, pečuje. Oči Hospodina, tvého Boha, jsou na ni neustále upřeny, od začátku roku až do konce. (Dt 11:10–12)

Nepoddajná země hor a údolí, ve které, když nezapršelo, lidé umírali nebo museli hledat svou záchranu v cizině, připadala pouštním nomádům jako předstupeň ráje. V dešti, padajícím z nebe a oplodňujícím zemi, poznávali lásku Boha otců, který jim tuto zemi přislíbil. Bylo třeba mnoha let, než se izraelské kmeny mohly prosadit vůči dobře opevněným městským státům původních kenaanských obyvatel. Králi Davidovi se v tomto prostoru podařilo nakonec vybudovat celou říši. Za jeho nástupce, krále Šalomouna, mohla tato zem prosazovat svou moc vedle tradičních velmocí starověkého světa, Egypta a Mezopotámie. Šalomounova vláda se dokonce rozšířila na mnoho sousedních národů.

Avšak tato jednota a velikost netrvala dlouho. Bible jako příčinu ztráty samostatnosti uvádí hříchy krále a jeho lidu, kteří stále znovu odpadali od jediného Boha Izraele. Izraelská velmoc se tak rozpadla na říši severní a jižní. Severní říše po dvou set letech padla a deset kmenů odtáhlo do exilu, z něhož se už nikdy nevrátilo. Od té doby se mluví o „deseti ztracených kmenech“, které se jako duchové zjevují v celých dějinách Izraele. Od Boha však odpadnul i jeh, davidovské království, které se modlilo k „bůžkům z kamene a dřeva, kteří nemohou pomoci“. Tak po čtyři sta letech ztratil samostatnost

Jeruzalém i Chrám a Židé byli odvedeni do vyhnanství. Teprve po sedmdesáti letech a po mnoha obětech a bojích vznikl pod perskou nadvládou státek Judea se skromným Chrámem. Tento stát byl neustále napadán sousedy.

Když se zem dostala pod nadvládu Alexandra Velikého a při pozdějších bojích diadochů byla rozdělena mezi Egypt a Sýrii, ocitla se jako většina zemí a národů této oblasti v nebezpečí, že zanikne v tavícím kotli řecké kultury. Za to, že se tak ve druhém století př. n. l. nestalo, je třeba děkovat rozhodnému jednání malé skupiny v rámci národa, která byla odhodlána spíše zemřít, nežli se vzdát víry otců v jediného Boha, který stvořil svět a vyvolil Izrael.

Makabejcům se podařilo posílit v zemi židovský prvek, přičemž ohrožené Židy z okrajových oblastí přesunuli do židovského jádra země, a vystrnadili odtud řecký vliv, ačkoli v jádru země zůstala i řecká města. Kmeny příbuzné Židům byly násilně obráceny. Vedoucí moc v zemi převzal nábožensky vedený Jeruzalém.

Kvůli vnitřním židovským rozepřím se Judea v prvním století př. n. l. dostala pod pravomoc rozpínající se římské říše. Poslední Hasmonejec, který se odvážil vzdorovat nové moci, Matitjáš Antigonos, podlehl po tříletém obléhání Jeruzaléma římskému vazalu Herodovi, potomku jednoho z kmenů, které Hasmonejci násilně obrátili k židovství.

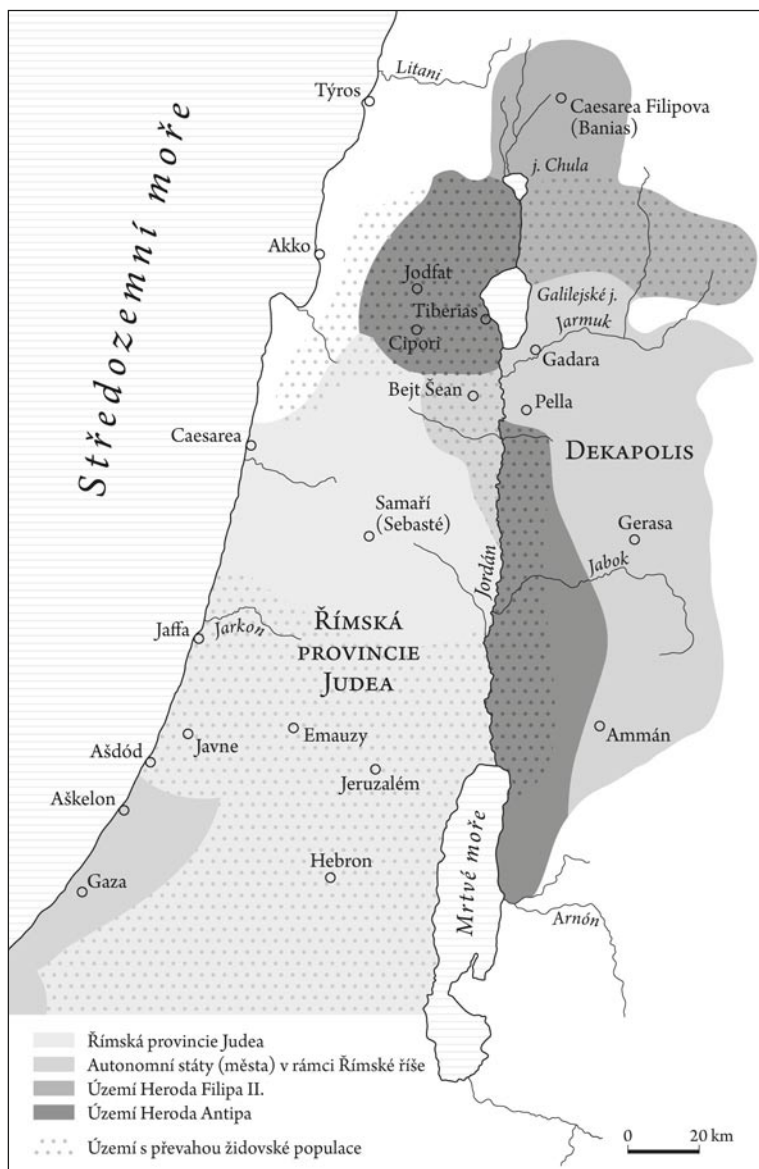
Heroda, jehož křesťanské dějepisectví nazývá Herodes Veliký, Židé nikdy nevnímali jako jednoho z nich, ačkoli se o zušlechtní země zasloužil jako málokdo jiný. O jeho bohatém a okázalém stavebním stylu dodnes svědčí několik monumentálních staveb. Nejskvělejším dílem byl jeruzalémský Chrám, který nechal zcela přebudovat. Ohromné opěrné zdi umělého kopce, který je dodnes základem muslimského Chrámového okrsku, ohromují i dnes stavitele z celého světa. Západní zeď Chrámového okrsku, kterou křesťané nazývají Zeď nářků, platí za nejsvětější místo judaismu.

Herodes vládl v letech 37–4 př. n. l. Jeho synové převzali po Herodově smrti moc jako místodržící. Královský titul ztratili. Jelikož nebyli o nic méně krutí nežli jejich otec, převzali Římané v několika etapách moc sami a zřídili římskou provincii *Judea*. Vládcí se stali

římszí aristokraté, takzvaní prokurátoři, kteří však nedisponovali vlastními vojenskými oddíly a v případě potřeby museli do země povolávat cizí vojska ze Sýrie.

I tito římszí místodržící vládli nad zemí krutě a Židé jimi jako cizími vládci opovrhovali a nenáviděli je. Abychom byli k oběma stranám spravedliví, musíme však říci, že místodržící byli dost chytří na to, aby lid příliš nedráždili. Na jejich mincích se například neobjevovaly žádné pohanské symboly ani pohoršlivé portréty, například císaře, jako v celé zbylé říši, ale neškodná vyobrazení, která neurázela židovské náboženské city, někdy se dokonce objevovaly vysloveně židovské symboly jako palma, symbol úrodné Země izraelské, palmové ratolesti nošené při svátku Sukot, nebo klasy, židovský symbol úrodnosti země. Jedinou výjimkou jsou mince Piláta Pontského, které pravděpodobně nesly vyobrazení symbolů římského majestátu a obětního náčiní.

Pilát Pontský, který zemi vládl deset let a byl sesazen současně s veleknězem Kaifášem, byl nepochybně nejkřutějším místodržícím prvního období římské nadvlády. Proto po něm Římané dosadili židovského krále Agrippu, který byl mezi lidmi velmi oblíben. Jako potomek Heroda a Hasmonejky Mariamně byl spíše potomkem Hasmonejců. Po jeho smrti však Římané převzali opět vládu, ovšem strašnější než v prvním období, jelikož noví prokurátoři nebyli Římané, ale Řekové, kteří oproti Židům silně zvýhodňovali pohanské obyvatelstvo země, s nímž byli duchovně spřízněni. Ale i vztahy v samotném Římě byly pro Židy těžší. Nárok římského císaře na božské počty byl pro židovské obyvatelstvo nepřijatelný.

Země Izrael v polovině 1. století n. l.

Za vlády Římanů a Byzantinců

JUDEA PŘED ZNIČENÍM CHRÁMU

Ačkoli se židovská země nacházela pod cizí nadvládou, první křesťanské století bylo z hospodářského hlediska až do zničení Chrámu v roce 70 obdobím rozkvětu. Počet židovských obyvatel dosáhl v tomto období antiky svého vrcholu. Mnohé odhady hovoří o čtyřech milionech obyvatel. Židé byli zemědělci, řemeslníci a obchodníci a měli dobré příjmy. Židé tvořili větší část venkovského obyvatelstva. Žili ale i ve městech, ačkoli v nich netvořili vždy většinu. Hlavním střediskem židovského osídlení byla střední Judea s centrem v Jeruzalémě. Jeruzalém byl díky Chrámu zároveň centrem Židů celého světa, jejichž počet už před zničením Chrámu podle všeho přesahoval počet Židů v Zemi Izrael (Erec Jisra'el). Druhým střediskem byla Galilea, rovněž osídlená téměř výhradně Židy, s městy Cipori (Seforis) a Tiberias, která mezi sebou již dlouho soupeřila o nadvládu v oblasti. Třetí oblastí židovského osídlení bylo území na východ od řeky Jordán, zejména úrodná Jordánská plošina a hory stoupající směrem k Rabbat Ammon, dnešnímu Ammánu.

Uprostřed mezi těmito třemi oblastmi leželo území Samaritánů s hlavními městy Šekem a Sebasté (Samaří). Nové jméno dostalo Samaří na počest císaře Augusta, řecky Sebastos. Sebasté byla hlavním městem, Šekem bylo náboženským centrem se svatou horou Gerizim, na níž stával chrám Samaritánů, než jej Hasmonejec Hyrkán zničil. Za Heroda byla obě města vystavěna s mimořádnou velkolepostí.

Samaritáni se označovali za potomky deseti severních izraelských kmenů. Židé to však neuznávali. Vzťahy mezi oběma národy

byly napjaté. Židé rozlišovali mezi Samaritány a pohany. Symbolika Samaritánů, která se zachovala na olejových lampičkách, neukazuje žádné rozdíly oproti židovské náboženské symbolice. I jejich nejvyšším symbolem byl sedmiramenný svícen s atributy lopatek na popel z chrámového oltáře, se čtyřmi druhy rostlin užívaných při svátku Sukot a podobně. Jejich chvály, požehnání a modlitby byly podobné. Modlili se ke stejnému Bohu, kterého označovali stejným hebrejským jménem. Na rozdíl od Židů se pevně drželi starohebrejského písma. Možná na sebe tak nevrážili právě proto, že si byli tak podobní. Židé, kteří se chtěli dostat z Galileje do Chrámu v Jeruzalémě, chodili raději oklikou přes židovské území v Zajordánsku, než aby šli přes území Samaritánů.

Vedle Židů a Samaritánů žilo v Zemi izraelské i mnoho pohanů. Částečně byli potomky zbytků dřívějších národů, které nikdy nepřestoupily na židovství a ve Starém zákoně představují takzvané „cizince“. Mnozí do Země přišli s helenizačními vlnami ze Sýrie. Byli to potomci penzionovaných legionářů, které zde umístily různé cizí vlády. Žili ve městech při pobřeží, v Dekapoli na obou březích Jordánu, ve městech, která za účelem lepšího sebeprosazení vytvořila společný hospodářský a kulturní systém. Mnoho pohanů sídlilo také v nově založených správních centrech jako Caesarea a Caesarea Filipova při pramenech Jordánu. Ve všech těchto městech existovala i židovská menšina.

Ve městech se společně s řeckou kulturou prosazoval i řecký jazyk. Řečtina se v této oblasti stala lingua franca, které rozuměla většina obyvatel. Řečtinu používala i římská správa. Téměř všechny nápisy z této doby nalezené na daném území jsou v řečtině. Řecké byly od doby Heroda Velikého i nápisy na mincích. Mince s řeckými nápisy nechal razit i židovský král Agrippa. Teprve židovští povstalci se vrátili k hebrejštině, a sice ke staré hebrejštině. V Galileji, a asi i ve městech Judeje, byla lidovou řečí aramejšтина, která se od doby babylonského exilu stala hlavním jazykem i v Zemi Izrael. V některých venkovských židovských oblastech se ale dosud mluvilo i hebrejsky, a sice takzvanou mišnaickou hebrejštinou, jazykem, v němž byla sepsána Mišna, základ Talmudu. Je to hebrejšтина, kte-

Osmnáct století Izraele je stručným přehledem historie Země izraelské a především jejích židovských obyvatel od přelomové katastrofy zničení druhého Chrámu přes pohnuté dějiny pronásledování, nadějí a úspěchů až po zrození sionistického hnutí v 19. století.

Michael Krupp v této knize vyvrací široce přijímanou představu, že dějiny Židů v Izraeli končí porážkou židovského povstání proti Římu a znovu začínají až s počátky sionismu a vznikem moderního Státu Izrael. Líčí nelehké osudy židovské menšiny, která vytrvala v Zemi zaslíbené pod cizí nadvládou celých osmáct století.